

Тема 3. МИСТЕЦТВО ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Заняття 1

План

1. Проблема походження мистецтва.
2. Предмет та функції мистецтва.
3. Естетичний смисл поняття “художній образ”.

1. Розгляд питань теми “Мистецтво” передбачає як використання ваших знань щодо особливостей цього феномена людського життя, так і нові, суто естетичні аспекти аналізу мистецтва. Походження мистецтва є завжди актуальною культурологічною проблемою. Нас вона цікавить тому, що саме в глибині віків слід шукати не завжди з’ясований потяг людини до створення прекрасного, неутилітарного. Через проблему походження мистецтва нам легше буде визначити специфіку мистецтва, його відмінності від інших форм людської діяльності.

У сучасній літературі різні автори вбачають витoki мистецтва у грі, релігійно-містичній свідомості, практичній діяльності тощо. Найпопулярніша гіпотеза належить Ю. Бореvu, її зміст втілюється у такій приблизній схемі походження мистецтва: магія – міфи – мистецтво.

Використовуючи ваші філософські знання щодо різних форм світогляду, а також інформацію про зміст поняття “естетичне”, розкажіть про тривалий шлях становлення мистецтва від магічних обрядів та ритуалів через міфологію до мистецтва як неутилітарної діяльності цивілізованої істоти.

2. Спираючись на загальне визначення мистецтва як одного з типів духовно-практичного освоєння світу, переходимо до характеристики деяких аспектів його специфіки. Вам не важко буде принаймні описати суттєві ознаки предмета мистецтва. Як вважає М. Чернишевський, це все те, що цікавить людину в житті, весь спектр можливого та неможливого в уяві людини та об’єктивній реальності. Що ж до визначення функцій мистецтва питання це не дуже просте. Річ у тому, що в літературі часто вдаються до однієї з двох крайностей – або перелічується одразу багато функцій мистецтва (їх більше 20), що ускладнює вивчення мистецтва в загальноестетичному плані; або перебільшується значення якоїсь певної функції, що руйнує комплексний характер цієї форми суспільної свідомості. Ми використовуємо інший спосіб. Пропонуємо вам розглянути деякі основні функції мистецтва: пізнавальну, виховну, комунікативну, творчу, розважальну, оцінювальну, компенсаторну. Цього буде цілком достатньо, щоб з’я-

сувати роль мистецтва в житті людей, його місце серед інших видів людської діяльності.

3. З курсу “Філософія” вам відомо, що кожна з форм суспільної свідомості специфічно відображає дійсність і визначає своєрідний напрям духовно-практичного її освоєння. Становлення мистецтва як одного з таких способів діяльності людини відбулося за умови формування та розвитку художньо-образного відтворення і творення світу.

Художній образ – це притаманна лише мистецтву форма відтворення дійсності та вираження думок і почуттів митця. В сучасній естетиці становлення і функціонування образу розглядається як процес, що складається з трьох фаз: 1) образ як істотна характеристика творчого мислення митця, 2) образ як результат цього мислення, закріплений у художньому творі в тій чи іншій матеріальній формі (звуковій, словесній, пластичній), 3) образ як сприйняття-переживання твору глядачем, читачем і т.ін.

В. Белінський назвав мистецтво “мисленням в образах”. Як ви розумієте цей вислів? Суттєвою характеристикою художнього образу є злиття в ньому емоційного, інтелектуального та оціночного ставлення митця до світу. З цієї точки зору з’ясуйте: чим відрізняється мова науки від образної мови мистецтва?

Природа художнього образу, пошуки його найголовніших рис підводять нас до такого загального питання: що ж таке мистецтво – відображення чи уява? Аксиоматично, що художній образ не може й не повинен бути абсолютною копією одиничного явища дійсності. Це нова – художня реальність. У той же час зображувальність – це об’єктивна сторона художнього образу, схожість якого з дійсністю є фундаментальною умовою виникнення та існування мистецтва. Інший компонент структури художнього образу – це виразність. У мистецтві завжди зображення виражає, а вираження зображає. Наведіть власні приклади художніх образів з різним співвідношенням цих компонентів (використайте ваше знання поезії, живопису, музики, хореографії тощо). Чи згодні ви з визначенням мистецтва через відображення або через уяву? Чи знайомі ви з іншими спробами визначення сутності мистецтва?

Заняття 2

План

1. Види мистецтва та їх класифікація.
2. Процес художньої творчості.
3. Особливості сприйняття художнього твору.

1. Мистецтво існує в нашому житті в розмаїтті окремих видів. Докладно їх вивчає мистецтвознавство. Естетика здійснює загальний аналіз різних видів мистецтва, їх взаємозв'язок з метою розгляду мистецтва як системного явища.

Види мистецтва – це реальні форми художньої діяльності, які відрізняються перш за все способом матеріального втілення художнього змісту (слово для літератури, звук для музики і т.ін.). Використовуючи матеріал попередніх тем, назвіть причини виділення окремих видів мистецтва. За яких умов відбувається розклад синкретичної діяльності первісної людини?

В історії естетики є чимало способів класифікації видів мистецтва. Вони розроблені на різних підвалинах і по-різному інтерпретують сутність та завдання мистецтва в житті суспільства. Так, розподіляючи мистецтво за способом сприйняття, ми дістаємо слухові, зорові та видовищні мистецтва. Розподіл мистецтва за типом зображення дійсності дає в результаті образотворчі та необразотворчі (за іншою термінологією – виразні) види мистецтва. Визначення специфіки створення художнього образу зумовлює відокремлення статичних, динамічних та статико-динамічних видів мистецтва. У залежності від характеру сполучення виразних засобів у конкретному виді мистецтва навівають прості, складні та синтетичні види мистецтва.

Сучасна естетична теорія ще не має остаточної кількості видів мистецтва, ця система є відкритою і постійно розвивається. У сучасній системі мистецтва мають прояв дві тенденції: тяга до синтезу (наприклад, зв'язок архітектури, живопису та скульптури) та збереження суверенності окремих видів мистецтва. Обидві тенденції плідні і сприяють розвитку системи мистецтва. Та, врешті-решт, на розвиток цієї системи мають рішучий вплив і досягнення сучасного науково-технічного прогресу, без якого була б неможливою поява кіно, голографії, рок-опери тощо.

Доцільною є підготовка невеличких доповідей, присвячених класифікації мистецтва за Аристотелем, Платоном, Лессінгом, Кантом, Гегелем, Леонардо да Вінчі та систематизації мистецтва в сучасній естетиці. В них, зокрема, мають бути висвітленими такі питання: чи існує ієрархія видів мистецтва? Як ви розумієте вислів “Література та мистецтво”? Чим, на вашу думку, пояснюється розвиток синтетичних мистецтв? Чи можливо зміст твору одного виду мистецтва адекватно передати засобами іншого виду? Наведіть власні приклади вдалих екранізацій літературних творів та їх телевізійних аналогій.

У будь-якій естетичній літературі ви знайдете визначення мистецтва як естетичного освоєння світу в процесі художньої творчості. В свою чергу художня творчість традиційно визначається як створення

нових естетичних цінностей. Це гранично загальні визначення, їх зміст є зрозумілим для освіченої людини з багатим естетичним досвідом. Схематизувати процес художньої творчості в принципі неможливо, а тому краще звернутися до цікавих книг про таємниці творчості окремих митців.

На завершення розгляду теми “Мистецтво” – проблеми його споживання в процесі соціального функціонування художніх творів. Для розвитку духовної культури людства значення мають лише “живі” художні твори – книги, які читають, фільми, які дивляться, музика, що звучить. Інакше естетичне сприйняття неможливе без естетичного буття всіх видів мистецтва. В процесі естетичного сприйняття художнього твору поєднується розуміння і переживання його змісту з естетичною насолодою від його досконалості та усвідомлення власної здатності проникнути душею у цю досконалість. На конкретному прикладі доведіть своє розуміння співвідношення раціонального та емоційного моментів естетичного сприйняття. Зверніть увагу на те, що естетичне переживання викликається не самим художнім твором, а його конкретизацією в уяві того, хто сприймає. Це і є підтвердженням тієї думки, що кожна людина в процесі спілкування з мистецтвом стає співучасником творчості митця. Останнє ж залежить від соціальних умов, які позитивно або негативно впливають на процеси художнього сприйняття. Зверніться до власного естетичного досвіду, і ви в цьому переконаєтесь. Наведіть також приклади особливостей сприйняття творів у різних видах мистецтва (в кіно, театрі, на естрадному концерті та в цирку).

Очевидною є виховна сторона проблем естетичного сприйняття, їх зв’язок із розвитком культури особистості в цілому. Формою такого виховання може бути тільки постійне спілкування з мистецтвом разом з поступовою теоретичною підготовкою людини.

Література

1. Боров Ю. Эстетика. – М., 1988.
2. Гончаренко Н. Гении в науке и искусстве. – М., 1991.
3. Михалев В.П. Видовая специфика и синтез искусства. – К., 1984.
4. Шип С. Музична форма від звуку до стилю: Навч. посібник. – К., 1998.
5. Яковлев Е.Г. Эстетика: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2000.